

05.04.2020

Literatura, kultura i edukacja online - przegląd zasobów i możliwości

Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, które weszło w życie 26 marca, wprowadzono ograniczenie działania uczelni do 10 kwietnia 2020 r. (ograniczenie zostało następnie przedłużone do 26 kwietnia). Rozporządzenie ustanawia również obowiązek zajęć online, niezależnie od tego, czy zostało to przewidziane w programie kształcenia. Także sprawdzenie efektów uczenia się może odbywać się z użyciem narzędzi informatycznych, poza siedzibą uczelni. Co ważne, przygotowane materiały online będą mogły być wykorzystywane do 30 września 2020 roku.

W przypadku przedłużenia kwarantanny Ministerstwo przewiduje możliwość prowadzenia w trybie zdalnym egzaminów i obron prac dyplomowych.

Rekomendacje w sprawie kształcenia na odległość Ministerstwo opublikowało 27 marca. Jest w niej mowa między innymi o tym, że osoby prowadzące mają obowiązek przygotować i udostępnić materiały dydaktyczne w formie cyfrowej. Materiały podlegają monitoringowi pod względem jakości, zgodnie z wewnętrznym systemem zapewniania jakości kształcenia. Ministerstwo Edukacji Narodowej w rozporządzeniu z 25 marca wprowadziło między innymi możliwość bezpłatnego użyczenia uczniom i nauczycielom przez organ prowadzący szkołę sprzętu niezbędnego do nauczania zdalnego. Od 1 kwietnia samorządy mogą wnioskować o pieniądze na zakup sprzętu. Ministerstwo uruchomiło stronę Zdalne lekcje (<https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje>), gdzie można znaleźć propozycje lekcji dla różnych poziomów edukacji.

Obecna sytuacja stawia w nowym świetle postulat otwartego dostępu do zasobów naukowych, co wiąże się z koniecznością tworzenia i rozwijania narzędzi ułatwiających użytkownikom kontakt z materiałami źródłowymi, wynikami badań, opracowaniami, kursami online.

Wydaje się, że zarówno z punktu widzenia polonistycznej dydaktyki uniwersyteckiej, jak i szkolnej, kluczowe jest zapewnienie dostępu do źródeł – tekstów lektur, autografów, przekazów czasopiśmiennych i książkowych, ale też wydań współczesnych, opracowanych zgodnie ze standardami edytorskimi i redakcyjnymi.

Poszukując tego rodzaju materiałów, warto w pierwszej kolejności odwiedzić Federację Bibliotek Cyfrowych (<https://fbc.pionier.net.pl/>). Federacja to serwis internetowy, którego podstawowym celem jest gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji on-line o zbiorach polskich instytucji nauki i kultury. Na tę chwilę oferuje dostęp do 6,7 mln obiektów pochodzących z bibliotek, w tym bibliotek uniwersyteckich, a także archiwów, muzeów, repozytoriów instytutów naukowych i innych placówek. Redakcja portalu proponuje kilkadziesiąt kolekcji materiałów. Dla polonistów interesujące mogą być takie zbiory jak np. Polskie powieściopisarki; Ilustracje dzieł literackich; Bajki i baśnie; Witold Gombrowicz; Rok Sienkiewiczowski; Czasopisma o sztuce; Czasopisma satyryczne; Czasopisma teatralne czy Książki kucharskie.

Najbardziej znaną polską biblioteką cyfrową jest działająca pod egidą Biblioteki Narodowej Polona (<https://polona.pl/>), która oferuje obecnie 3 247 535 obiektów. Jedną z osłon Polony jest Patrimonium, projekt, w ramach którego procesowi digitalizacji poddawane są dokumenty pochodzące ze zbiorów kartograficznych, muzycznych, ikonograficznych, jak również czasopisma, druki ulotne, rękopisy, stare druki oraz książki z XIX i XX w. Część z nich podlega szczególnej ochronie ze względów konserwatorskich i nie jest dostępna na co dzień. Należą do nich m.in. cymelia, druki sprzed 1801 r., rękopisy (w tym rękopisy muzyczne i mapy rękopiśmienne), ryciny, rysunki, fotografie, mapy sprzed 1949 r., egzemplarze archiwalne druków ulotnych sprzed 1949 r. Wszystkie obiekty wybrane do projektu należą do domeny publicznej, co pozwala na ich nieograniczone wykorzystanie w celach naukowych, edukacyjnych, artystycznych, a także komercyjnych.

Warto także zajrzeć na stronę projektu Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN – TEI.NPLP.PL (<http://tei.nplp.pl/>), gdzie prezentowane są kolekcje opracowanych naukowo materiałów źródłowych. Na tę chwilę dostępne są edycje korespondencji (opracowane pod redakcją Profesor Beaty Dorosz i Profesora Pawła Kądzeli): Jana Lechonia i Kazimierza Wierzyńskiego, Mieczysława Grydzewskiego i Kazimierza Wierzyńskiego, Haliny Wierzyńskiej i Jana Librachta. Osobne kolekcje stanowią Okolicznościowe kartki z życzeniami oraz Kazimierz Wierzyński i Jan Lechoń o sobie nawzajem. Inny dostępny materiał to opracowane przez Profesora Tomasza Chachulskiego Pieśni sobie śpiewane Konstancji Benisławskiej.

Najbardziej bodaj znanym zbiorem utworów literackich w wersji elektronicznej jest prowadzony przez fundację Nowoczesna Polska portal Wolne lektury (<https://wolnelektury.pl/>), który oferuje dostęp do 5571 tekstów. Potrzebny tytuł można znaleźć, wpisując w dostępną wyszukiwarke nazwisko autora lub tytuł dzieła, ale dostępne jest również wyszukiwanie przez motyw/temat, rodzaj, gatunek literacki, a nawet poprzez cytat. Portal zapewnia także dostęp do audiobooków wybranych utworów. Baza Wolnych lektur została wykorzystana w rządowym serwisie lektur (<https://lektury.gov.pl/>), który oferuje około 100 tytułów przyporządkowanych do kolejnych poziomów edukacji. Przy wybranych lekturach można znaleźć odwołanie do serwisu Wirtualnej Biblioteki Literatury Polskiej (<https://literat.ug.edu.pl/books.htm>), w którym można przeczytać kanoniczne dzieła literatury polskiej, a

także portalu Polska-poezja.pl (<https://polska-poezja.pl/>) – bazy ponad 270 wierszy czytanych przez najlepszych polskich aktorów, oraz Culture.pl (<https://culture.pl/pl>) – serwisie poświęconym polskiej kulturze, wszechstronnym źródle wiedzy o twórcach i dziełach literackich. Zbiór audycji poświęconych kulturze oferuje z kolei podcast Narodowego Centrum Kultury „Audycje Kulturalne” (<https://audycjekulturalne.pl/>). Bieżące informacje o wydarzeniach kulturalnych w Sieci zamieszcza portal NCK Kultura dostępna (<https://kulturadostepna.pl/>).

Projektując lekcje języka polskiego, warto zajrzeć do portalu Edukacja medialna (<https://edukacjamedialna.edu.pl/>), który oferuje scenariusze, ćwiczenia i materiały do prowadzenia edukacji medialnej w szkołach, domach kultury i bibliotekach. Serwis zawiera ponad 235 lekcji dla wszystkich etapów edukacyjnych. Materiały dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach, co oznacza, że można je bezpłatnie przeglądać, ściągać na swój komputer, a także dostosowywać do własnych potrzeb i udostępniać innym.

Bezpłatny dostęp do konspektów zajęć poświęconych edukacji teatralnej oferuje serwis Teatroteka Szkolna (<http://teatrotekaszkolna.pl/>). Są tu propozycje wykorzystania elementów teatru na lekcjach języka polskiego, ale też wiedzy o społeczeństwie czy godzin wychowawczych. Dostępne są również nagrania ćwiczeń teatralnych i lekcji prowadzonych według proponowanych konspektów.

Szereg materiałów edukacyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego oferuje Narodowy Instytut Dziedzictwa (https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Konkursy/MATERIA%C5%81Y%20EDUKACYJNE/). W proponowanych zasobach można znaleźć między innymi scenariusze lekcji dotyczące Młodej Polski krakowskiej, jak również cykl lekcji integrujących język polski i historię.

W podróży po europejskich zasobach źródłowych nie można ominąć portalu Europeana Collections (<https://classic.europeana.eu/portal/pl>), który zapewnia dostęp do ponad 50 milionów pozycji cyfrowych – książek, muzyki, dzieł sztuki i innych. Europeana oferuje zaawansowane narzędzia do wyszukiwania i filtrowania. Oferuje również scenariusze lekcji, takich jak na przykład: Odkrywanie idei filozoficznych w tekstach ikonicznych; Wspaniałe kobiety w historii; Karol Darwin (Teaching with Europeana: <https://teachwitheuropeana.eun.org/>). Warto także prześledzić webinar, w którym omówione zostały możliwości edukacyjne zaprojektowane w kolekcjach Europeany (https://www.youtube.com/watch?v=a1lq2vQqU1U&list=PLtA54levDap1wksYqKPpo1-kXGV_s1RUu&index=5&t=0s).

Dostęp do światowych otwartych zasobów edukacyjnych oferuje również portal OER Commons (<https://www.oercommons.org/>), który porządkuje proponowane materiały w takich kolekcjach, jak między innymi: Podręczniki i kursy przedmiotów humanistycznych; Sztuka; Języki, literatura i filozofia; Retoryka i komunikacja; Edukacja.

Warto następnie zwrócić uwagę na zrealizowany przez Bibliotekę Kongresu ze wsparciem United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization projekt World Digital Library (<https://www.wdl.org/en/>). Portal gromadzi materiały (książki,

manuskrypty, mapy, ikoniczne teksty kultury udostępnione przez 193 kraje. Ciekawym rozwiązaniem jest propozycja uporządkowania materiałów z wykorzystaniem interaktywnych map. Oferowane w ten sposób kolekcje to: Chińskie książki, manuskrypty, mapy i obrazy; Ilustrowane manuskrypty z Europy; Imperium Rosyjskie; Historia Stanów Zjednoczonych; Historia świata; I wojna światowa. Podobny projekt to Open Research Library (<https://openresearchlibrary.org/home>).

Ogromny zbiór materiałów oferuje francuska biblioteka Gallica (<https://gallica.bnf.fr/accueil/fr/content/accueil-fr?mode=desktop>). Można w niej znaleźć ponad 6 mln dokumentów, w tym rękopisy, zdjęcia i nagrania wideo. W Sieci znajdziemy również cenne zasoby British Library (<https://www.bl.uk/catalogues-and-collections/digital-collections>), Deutsche Digitale Bibliothek (<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/?lang=en>) czy Narodowej Cyfrowej Biblioteki Rosji (<https://rusneb.ru/>; dostęp do elektronicznych baz rosyjskich: <http://publ.lib.ru/publib.html>). Nie można pominąć również cyfrowych muzeów, z polskim Muzeum Narodowym (<http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion>), rosyjskim Ermitażem, (<https://www.hermitagemuseum.org/>); francuskim Luvrem (<https://www.louvre.fr/en/visites-en-ligne>), brytyjską National Gallery (<https://www.nationalgallery.org.uk/>) czy Muzeami Watykańskimi (<http://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en.html>).

Warto również pamiętać, że od 1 kwietnia wydawcy edukacyjni zrzeszeni w Polskiej Izbie Książki udostępnili bezpłatnie elektroniczne wersje podręczników szkolnych i innych materiałów dydaktycznych. Zgodnie z informacją zawartą na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej udostępnione materiały są dopuszczone do użytku szkolnego, umożliwiają realizację edukacji online podczas zawieszenia zajęć w szkołach, zawierają treści, które w pełni realizują podstawę programową, nie zawierają treści niedozwolonych i niebezpiecznych. Materiały można znaleźć na stronach wydawców:

Cambridge University Press (<https://www.cambridge.org/elt/blog/>);

Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe (<http://www.uczezdalnie.gwo.pl/>);

Grupa MAC S.A. (<https://www.mac.pl/publikacje>);

Klett Polska (www.dzwonek.pl/Klett);

Macmillan (<https://anglistaonline.macmillan.pl/>);

Nowa Era (<https://www.nowaera.pl/naukazdalna>);

Oxford University Press (www.oup.com/elt/learnathome);

Pearson (<https://www.pearson.pl/jezyk-angielski/domowa-szkola/>);

PWN Wydawnictwo Szkolne (www.akademia.pwn.pl);

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne SA (<https://www.wsip.pl/pomagamy-w-nauce-z-domu/>);

Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON (<https://operon.pl/edukacjazdalna/>);

Migra (<https://dlaucznia.migra.pl/>).

Gros materiałów przydatnych w pracy dydaktycznej i naukowej udostępniane jest w wolnym dostępie. Warto chociażby prześledzić informacje zebrane na portalu Uwolnij naukę (portal Koalicji Otwartej Edukacji, (<https://uwolnijnauke.pl/baza-wiedzy/>), który oferuje bazę wiedzy o otwartych zasobach dla nauki: polskich otwartych repozytoriach, w tym repozytoriach poszczególnych uczelni i instytutów naukowych oraz innych instytucji, czasopism, zasobów edukacyjnych wybranych instytucji, repozytoriach światowych, w tym repozytoriów danych surowych, wyszukiwarkach publikacji w open access.

Polskie centrum kompetencji w zakresie otwartych modeli komunikacji naukowej i dystrybucji wiedzy to Platforma Otwartej Nauki (<http://pon.edu.pl/>). Zasoby udostępniane przez Platformę to polskie czasopisma naukowe (Biblioteka Nauki), książki naukowe (Otwórz Książkę) oraz prace naukowe deponowane przez ich autorów (Repozytorium CeON).

Kursy online można z kolei znaleźć (a także zamieścić) na platformie Navoica. Platforma jest dostępna dla wszystkich zainteresowanych polskim dorobkiem naukowym. Oferuje kursy typu MOOC, zatem takie, w którym może wziąć udział nieograniczona liczba użytkowników, są otwarte i bezpłatne, odbywają się przez Internet i mogą dotyczyć każdego obszaru nauki.

Każdy, kto poszukuje materiałów naukowych, może skorzystać z następujących baz danych:

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH) – ogólnodostępna baza danych, w której publikowane są angielskie streszczenia artykułów i recenzji ukazujących się w czasopismach naukowych w Czechach, na Węgrzech, w Polsce, na Słowacji, w Bośni i Hercegowinie, Estonii, na Łotwie, Litwie, w Serbii i na Ukrainie (<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/search/article.action?cid=20a18707-7fbd-4a81-b698-d15e8da5857e>).

Directory of Open Access Journals – katalog, który indeksuje i oferuje dostęp do czasopism recenzowanych.

Dart Europe (<http://www.dart-europe.eu/basic-search.php>) – baza oferuje pełne teksty ponad 500 000 rozpraw doktorskich w języku angielskim i innych językach europejskich, prace naukowców z 600 uniwersytetów w 28 krajach w Europie.

DIALNET (<https://dialnet.unirioja.es/>) – baza danych, która zawiera ponad 40 000 rozpraw doktorskich i artykułów naukowych z wiodących uniwersytetów w Hiszpanii

w języku hiszpańskim i innych językach europejskich. Prace są pogrupowane według uniwersytetów.

HAL (https://hal.archives-ouvertes.fr/search/index/q*/docType_s/THESE/submitType_s/file/)

) – archiwum elektroniczne, które zawiera ponad milion publikacji, z których ponad 350 000 rozpraw pełnotekstowych i artykułów naukowych francuskich instytucji naukowych i edukacyjnych jest własnością publiczną. Archiwum zawiera ponad 48 000 rozpraw, prezentowanych głównie w języku angielskim i francuskim.

OATD (<https://oatd.org/>) – baza danych, która zapewnia dostęp do 2 800 000 rozpraw naukowych i prac dyplomowych ponad 1000 instytucji badawczych, uniwersytetów i szkół wyższych. Ponad połowa prac jest w języku angielskim.

ProQuest's UMI Dissertation Publishing (<https://pqdtopen.proquest.com/search.html>) – zbiór prac, których autorzy zgodzili się publikować w domenie publicznej. Obecnie baza danych zapewnia otwarty dostęp do 27 000 dzieł, a ich liczba jest stale aktualizowana.

Dissertations.se (<https://www.dissertations.se/>) – zbiór rozpraw, które powstały w Szwecji. Zawiera ponad 54 000 pełnotekstowych rozpraw doktorskich w różnych językach europejskich i orientalnych. Około połowa prac znajduje się w domenie publicznej.

Theses.fr (<http://www.theses.fr/>) – baza danych utworzona w ramach projektu wsparcia informacji szkolnictwa wyższego wspieranego przez francuskie Ministerstwo Edukacji. Obejmuje ponad 30 000 rozpraw pełnotekstowych obronionych na uniwersytetach we Francji, głównie w języku francuskim i angielskim.

CiNii Dissertations (<https://ci.nii.ac.jp/d/en/>) – zasób informacyjny zapewniający zarówno informacje bibliograficzne na temat rozpraw, jak i otwarty dostęp do pełnotekstowych rozpraw doktorskich japońskich uniwersytetów i instytucji w języku japońskim i angielskim: około 600 000 odniesień bibliograficznych, ponad 130 000 rozpraw pełnotekstowych z National Diet Library i około 130 000 ze uniwersytety.

NDLTD (<http://www.ndltd.org/resources/find-etds>) – system informacyjny obsługiwany przez międzynarodową organizację Networked Digital Library of theses and Dissertations (NDLTD), zapewnia wyszukiwanie pełnotekstowych rozpraw otwartych lub informacji o rozprawach ograniczonych.

Słowa kluczowe: TIK, lektury, zasoby online, wolny dostęp, edukacja zdalna, materiały dydaktyczne

Autor: Piotr Bordzoł

